

МОРОЗЮК Н. С.,
юрисконсульт юридичної служби
(Військова частина А0535),
аспірант кафедри кримінального права
та кримінології
(Одеський державного університет
внутрішніх справ)

УДК 344.222

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.37>

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ОКРЕМИХ ВІЙСЬКОВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Стаття присвячена дослідженню характеру причин та умов ознак військових насильницьких кримінальних правопорушень в цілому та на прикладі окремих кримінально-правових норм на сучасному етапі розвитку вітчизняної правозастосовної практики, з'ясуванню співвідношення об'єктивних та суб'єктивних ознак, аналізу складу військового насильницького кримінального правопорушення. В статті описуються об'єкт, суб'єкт, об'єктивні, суб'єктивні сторони складу кримінального правопорушення та аналізуються конкретні кримінальні правопорушення на основі яких можна зробити висновки з проблемних питань. У науковій роботі зазначаються конкретні дослідження на конкретних прикладах, аналізуються військові насильницькі кримінальні правопорушення з формальним та матеріальним складом кримінального правопорушення., обов'язкові та факультативні ознаки для кваліфікації діяння як кримінального правопорушення. Встановлено та опрацьовано теоретичні та практичні аспекти кримінально-правового аналізу військових насильницьких кримінальних правопорушень, взято за основу конкретні покази свідків для комплексного кримінально-правового дослідження та вивчення проблематики ознак складу кримінального правопорушення. Розроблення та вивчення військового насильства та його об'єктивних та суб'єктивних ознак визнано не лише перспективним, а й необхідним напрямом розвитку науки та практики. В статті схарактеризовані суб'єктивні ознаки військових насильницьких кримінальних правопорушень, визначаються особливості суб'єкта й суб'єктивної сторони. Для встановлення кримінальної відповідальності важливі суб'єктивні ознаки будь-якого кримінального правопорушення військового, що характеризує суб'єкта й суб'єктивну сторону кримінального правопорушення. Вагомим аспектом цієї проблеми визначення кримінального правопорушення є суб'єктивна сторона. Встановлення об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта створює необхідні умови для визначення суб'єктивної сторони складу військового насильницького кримінального правопорушення, якою є внутрішній прояв суспільно небезпечного діяння, що дає уяву про психічні процеси, які відбуваються у свідомості винної особи під час вчинення нею правопорушення. Необхідною умовою законності й обґрунтованості застосування кримінально-правових засобів до неповнолітньої особи, яка скоїла кримінальне правопорушення, є встановлення відповідних ознак суб'єктивної сторони.

Суб'єктивна сторона містить дві групи юридичних ознак: обов'язкові й факультативні. До обов'язкових ознак належить вина, до факультативних – мотив, мета й емоційний стан. Під час вивчення факультативних ознак сторони

важливе значення суб'єктивної має мотив і ціль. Іноді проблематика в кримінально-правовому аналізі постає саме в кримінальному аналізі суб'єктивних кримінальних правопорушень.

Ключові слова: *об'єктивні та суб'єктивні ознаки військових насильницьких кримінальних правопорушень, склад військового кримінального правопорушення, обов'язкові й факультативні ознаки складу кримінального правопорушення.*

Morozyuk N. S. Objective and subjective characteristics of certain military violent criminal offenses

The article is devoted to the study of the nature of the causes and conditions of the signs of military violent criminal offenses in general and on the example of individual criminal law norms at the current stage of the development of domestic law enforcement practice, to find out the ratio of objective and subjective signs, to analyze the composition of a military violent criminal offense. The article describes the object, subject, objective and subjective aspects of the composition of a criminal offense and analyzes specific criminal offenses on the basis of which conclusions can be drawn on problematic issues. In the scientific work, specific studies on specific examples are noted, military violent criminal offenses with the formal and material composition of the criminal offense are analyzed, mandatory and optional features for the qualification of the act as a criminal offense. The theoretical and practical aspects of the criminal-legal analysis of military violent criminal offenses have been established and worked out, based on the specific testimony of witnesses for a comprehensive criminal-legal investigation and the study of the problems of the elements of the criminal offense. The development and study of military violence and its objective and subjective signs is recognized as not only promising, but also a necessary direction for the development of science and practice. The article characterizes the subjective features of violent military criminal offenses, defines the features of the subject and the subjective party. For the establishment of criminal responsibility, the subjective features of any military criminal offense that characterize the subject and the subjective side of the criminal offense are important. An important aspect of this problem of defining a criminal offense is the subjective side. Establishing the object, the objective side, the subject creates the necessary conditions for determining the subjective side of the military violent criminal offense, which is the internal manifestation of a socially dangerous act, which gives an idea of the mental processes that take place in the mind of the guilty person under the time of her committing the offense. A necessary condition for the legality and validity of the application of criminal legal means to a minor who has committed a criminal offense is the establishment of relevant signs of the subjective party.

The subjective side contains two groups of legal features: mandatory and optional. Mandatory signs include guilt, and optional ones include motive, purpose, and emotional state. When studying the optional features of the party, the motive and purpose of the subjective are important. Sometimes the problems in criminal legal analysis appear precisely in the criminal analysis of subjective criminal offenses.

Key words: *objective and subjective features of military violent criminal offenses, composition of a military criminal offense, mandatory and optional features of the composition of a criminal offense.*

Актуальність роботи. Більшість вчених, науковців та дослідників недостатньо уваги приділяли класифікації та поділу кримінальних правопорушень на типи, види. Якщо аналізувати сучасне українське законодавство то воно не є досконалим в аспекті аналізу об'єктивно-суб'єктивних ознак тих чи інших видів військових кримінальних правопорушень.

Крім того, роботи науковцям, дослідникам та законотворцям додає і воєнний стан, за якого зміни потрібно вносити швидко та дотримуватись норм чинного кримінального законодавства.

Зрозумілим є й те, що конкретна стаття, яка недавно була доповнена в чинний Кримінальний кодекс України повинна детально опрацьовуватись та розбиратись. Так, мало хто задумується про віднесення тих чи інших кримінально-правових норм до насильницьких кримінальних правопорушень в цілому та мало приділено уваги вчених саме такому актуальному виду військових насильницьких кримінальних правопорушень як насильницькі.

Проблема об'єктивно-суб'єктивних ознак військових насильницьких кримінальних правопорушень є й в тому, що багато норм не до кінця досліджені або є прогалини в тлумаченні конкретних правових норм.

Склад кримінального правопорушення – сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, що дозволяють кваліфікувати суспільно-небезпечне діяння як конкретне кримінальне правопорушення. Кожний склад кримінального правопорушення обов'язково складається з наступних елементів [2, с. 2]:

Тип воєнного злочину	Кількість випадків
1	2
Пошкодження майна інших осіб	459
Пошкодження чи руйнування цивільних об'єктів (заклади освіти, медицини, інтернатні установи тощо)	392
Пошкодження інших об'єктів інфраструктури (електро-, газові-, водо-, нафто мережі тощо)	328
Уламки снарядів у житлових кварталах	294
Ведення бойових дій поблизу або в житлових кварталах	250
Пошкодження власного майна	231
Розкрадання майна	157
Пошкодження об'єктів культури або мистецтва	154
Вбивства (розстріл) або поранення цивільних осіб	141
Незаконне затримання чи позбавлення свободи людини, самовільне засудження	129
Використання цивільної інфраструктури (шкіл, лікарень, закладів культури тощо) з військовою метою	116
Катування чи жорстоке поводження з людьми	105
Перешкоджання в отриманні медичної допомоги, евакуації	102
Прикривання цивільними (використання «живих щитів»)	76
Захоплення або утримання в заручниках людини	58
Цільове заселення на захоплені українські території росіян	54
Мінування житлових кварталів, об'єктів (шкіл, лікарень тощо), майна (автівок, пристроїв тощо), тіл людей тощо	49
Пошкодження небезпечних об'єктів (атомні станції, склади з хімікатами тощо)	41
Використання забороненої зброї, наприклад хімічної, касетних боеприпаси, фосфорних бомб тощо.	37
Депортація або примусове переселення особи (групи осіб), дітей	28
Шкода для екології/навколишнього середовища внаслідок обстрілу	26
Знищення (наприклад спалювання) або наруга над тілами вбитих людей	24
Згвалтування або інше сексуальне насилля	15
Вбивство пораненого військового, який вже не брав участі у бойових діях	10

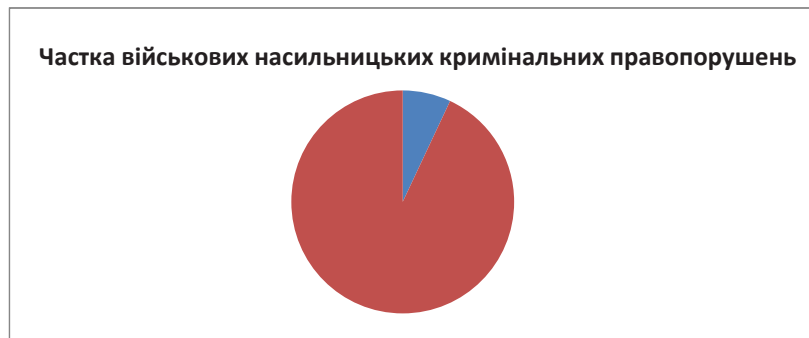

Продовження таблиці

1	2
Вбивства / розстріли медиків/парамедиків, рятувальників, учасників міжнародних місій	7
Використання ворогом цивільного одягу, одностроїв та емблем ЗСУ або гуманітарних, в т.ч. МКЧХ, чи медичних установ	5
Вбивство військовополоненого	4
Проведення біологічних або інших дослідів над людьми	2
Інше	10
Всього випадків	3304

Якщо аналізувати кількість військових насильницьких кримінальних правопорушень по відношенню до сумарної кількості військових кримінальних правопорушень то можна зазначити, що кількість насильницьких кримінальних правопорушень значна якщо взяти для аналізу понад 3000 випадків, зазначених свідками, але варто відзначити, що мета більшості військових кримінальних правопорушень завдати фізичного болю чи душевних, психологічних чи психічних страждань певному колу осіб, а іноді і цілому суспільству.

Далі ми проаналізуємо частку військових насильницьких кримінальних правопорушень по відношенню до всіх насильницьких кримінальних правопорушень (на основі показань свідків), де синім кольором – кількість військових кримінальних правопорушень, а червоним – решта.

З цієї діаграми зрозуміло, що орієнтовна частка військових насильницьких кримінальних правопорушень – до 10%, але в разі прийняття всіх відповідних змін в сучасне кримінальне законодавство, то кількість у відсотковому відношенні таких кримінальних правопорушень зросте, зокрема після прийняття законопроекту про примусову депортацію військовослужбовцями країни-агресора цивільного населення.

Варто відзначити, що стосується примусової депортації то у чинному ККУ немає кримінально-правової норми та санкції за кримінальне правопорушення примусової депортації. Так, прикривання прикривання цивільними (використання «живих щитів») чи примусова депортація є військовими насильницькими кримінальними правопорушеннями, але на теперішній час вони не є кримінально-правовими нормами в рамках сучасного ККУ.

У відповідному напрямку є і відповідні зрушення. Є зареєстровані ряд законопроектів, які б доповнили сучасне кримінальне законодавство такими статтями як примусова депортація, наприклад.

У Верховній Раді зареєстрували законопроект № 8326 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо насильницького

вивезення особи в умовах збройної агресії», яким пропонується криміналізувати примусове вивезення російськими окупантами українців.

Законопроектом пропонується доповнити кримінальний кодекс новою статтею 438-1 Насильницьке вивезення особи в умовах збройної агресії та встановити, що: 1. Насильницьке вивезення особи за межі території України в умовах збройної агресії, – карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років.

Але станом на січень 2023 року відповідних змін до Кримінального кодексу не внесено, а насправді військових насильницьких кримінальних правопорушень є на порядок більше ніж прописано у сучасному українському законодавстві.

У сучасному Кримінальному кодексі України, в статті 433. насильство над населенням у районі воєнних дій визначено дефініцію та конкретизовано поняття «насильства у районі ведення воєнних дій», а саме насильство, протизаконне знищення майна, а також протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності, вчинювані щодо населення в районі воєнних дій та відповідна санкція до диспозиції, прописаній у ст. 433 ККУ [1, с. 38].

Військові кримінальні правопорушення – винні, суспільно небезпечні, протиправні діяння, які посягають на встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Таким чином, існує поділ військових кримінальних правопорушень, але немає окремого виду кримінальних правопорушень такого як насильницькі. Через це наявна певна проблема у класифікації військових насильницьких кримінальних правопорушень.

Так, ст. 433 насильство над населенням у зоні воєнних дій включає в себе згвалтування, інші види сексуального насильства, катування, примусову депортацію і т.д. Це неправильно, адже для конкретного військового насильницького правопорушення має бути відповідна стаття у чинному Кримінальному кодексі, а у разі її відсутності – необхідність імплементування вказаної норми в чинне законодавство якомога швидше. Крім того, норми ККУ не охоплюють військові насильницькі кримінальні правопорушення в тому обсязі, в якому могли б.

Суб'єкт катування загальний. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. При катуванні спеціальною метою насильницьких дій є : спонукати потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать волі, у т.ч. отримати від нього інформацію ,свідчення покарати його за дії, які він скоїв або у скоєнні яких підозрюється залякати його та інших осіб [4, с. 327–329].

Так, є недолік в кваліфікації та в нерозбірливості об'єктивних, суб'єктивних ознак у випадку віднесення катування до військових насильницьких кримінальних правопорушень.

Так, є стаття 152 ККУ Згвалтування, яка характеризується фізичним насильство при згвалтуванні спрямовується на те, щоб: а) подолати здійснюваний або очікуваний з боку потерпілої особи фізичний опір, пов'язаний з її небажанням (справжнім, а не удаваним) того, щоб інша особа проникала в її тіло, або б) усунути як таку можливість опору з боку потерпілої особи. Оскільки заподіяння шкоди здоров'ю вже не є складовою частиною об'єктивної сторони згвалтування – його конститутивною ознакою (за винятком шкоди, охопленої тяжкими наслідками, – ч. 5 ст. 152 [1, с. 25].

Заподіяння під час згвалтування з метою подолання чи попередження опору потерпілої особи тілесних ушкоджень її родичам чи іншим близьким особам також слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст. 152 і відповідними нормами КК про відповідальність за кримінальні правопорушення. Фізичне насильство при згвалтуванні може бути спрямоване і проти осіб, які не є близькими для потерпілої особи (наприклад, побиття чужої дитини на очах потерпілої особи з тим, щоб примусити останню дати згоду на сексуальне проникнення). Основний безпосередній об'єкт -статева свобода та статева недоторканість потерпілої особи (за ст. 152 ККУ), однак не включено окремим підпунктом до ст. 152 «вчинене військовослужбовцем або військовослужбовцем країни агресора чи під час воєнних дій», яке б конкретно характеризувало місце як об'єктивну

сторону кримінального правопорушення та конкретизувало і відносило відповідну норму статті Кримінального кодексу до військових насильницьких кримінальних правопорушень. В цьому і є один з недоліків сучасного Кримінального кодексу [1, с. 33].

Прикладом військового насильницького кримінального правопорушення з формальним складом є кримінальне правопорушення, передбачене ст. 433 Кримінального кодексу України, також непокору слід вважати закінченим злочином з моменту відкритої відмови виконати наказ або з моменту навмисного його невиконання незалежно від настання наслідків. Також до кримінального правопорушення з формальним складом слід віднести і незаконне затримання чи позбавлення свободи людини, звалтування, примусова депортація і т.д.

В основному військові насильницькі кримінальні правопорушення це кримінальні правопорушення з формальним складом кримінального правопорушення, тобто склад кримінального правопорушення, для наявності об'єктивної сторони якого необов'язкове настання суспільно небезпечних наслідків для кваліфікації кримінального правопорушення.

Крім того, норми міжнародного кримінального права не імplementовані в сучасне національне кримінальне законодавство, що дозволило б на загальнодержавному рівні належним чином класифікувати військові кримінальні правопорушення належним чином. Сучасний ККУ потребує доповнення змінами та редагуванням в частині необхідності доповнення воєнними кримінальними правопорушеннями сучасні правопорушення, які прописані в ККУ так як на теперішній момент дуже не чітка межа.

В основному з суб'єктивної сторони військові насильницькі кримінальні правопорушення характеризуються прямим умислом так як насильство це умисна дія по відношенню до цивільного населення чи іншого військовослужбовця (в рамках військових насильницьких кримінальних правопорушень).

В рамках сучасного Кримінального кодексу є стаття 142 незаконне проведення дослідів над людиною, яка може бути віднесена до категорії військових насильницьких кримінальних правопорушень, якщо окремим підпунктом зробити «вчинене військовослужбовцем» та не конкретизувати «України» задля можливості притягнення військовослужбовців країни-агресора за нашим національним законодавством. До військових насильницьких правопорушень слід також відносити й ті норми, які не прописані а іноді й не розроблені взагалі в рамках Кримінального кодексу України.

Висновок. В умовах воєнного стану та постійних бойових дій важко приділяти належну увагу військовим насильницьким кримінальним правопорушенням, адже їх кількість та жорстокість безумовно впливає як на військовослужбовців так і на цивільне населення в цілому. Військові насильницькі кримінальні правопорушення є не до кінця опрацьованим та дослідженим категорійним поняттям, роботи над військовими насильницькими кримінальними правопорушеннями вистачає, особливо в частині прийняття необхідних змін та доповнень в сучасне кримінальне законодавство. Також слід відзначити, що ряд кримінальних правопорушень не відносять ні до насильницьких, ні до військових, але були випадки вчинення кримінально-караних дій військовослужбовцями країни-агресора, але не знайшли належного відображення в кримінально-правових нормах сучасного законодавства. Таким чином, є ряд кримінальних правопорушень, які не імplementовані в сучасне національне законодавство, але є об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення тому для комплексної кримінально-правової характеристики необхідно визначити деякі поняття, запровадити за відповідні діяння у формі дії чи бездіяльності (здебільшого дії) кримінальну відповідальність.

Таким чином пропоную:

– внести зміни до відповідних норм сучасного Кримінального кодексу України з метою уточнення певних статей ККУ та співвіднесення їх до військових або таких, що вчиняються військовослужбовцями;

– доповнити ККУ рядом статей, які стосуються примусової депортації як окремого кримінального правопорушення, привести у відповідність норми чинного Кримінального кодексу до вимог сучасних реалій;

- розробити законопроекти нового Кримінального кодексу, який би врахував всі нагальні проблеми та актуальні аспекти кримінального законодавства в умовах воєнного стану;
- прийняти як невідкладні закони та внесення змін до законів, які б розширили перелік статей військових насильницьких кримінальних правопорушень;
- посилити відповідальність за військові насильницькі дії по відношенню до цивільного населення;
- опрацювати прийняті поправки, статті до сучасного кримінального законодавства, надати відповідні роз'яснення та тлумачення для комплексного дослідження ознак складу кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с.
2. Склад злочину. Універсальний словник-енциклопедія. 4-те вид. К. : Тека, 2006.
3. Кримінальний кодекс України, Кодекс України № 2341-III (2022с) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Селецький С.І. Кримінальне право України. Особлива частина. Навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 496 с.

